

УДК 371.134+331.45(07)

*Леся Кравченко,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та безпеки життєдіяльності
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»

У статті розглянуто питання підготовки майбутніх вчителів технологій до формування безпечної поведінки учнів. Визначено домінуючі проблеми, досліджено особливості структури та етапи формування безпечної поведінки учнів. Для реалізації даного процесу запропоновано технологію підготовки вчителів у процесі вивчення курсу «Безпека життєдіяльності» до формування безпечної поведінки школярів. Дано повну характеристику методу проекту як одному з ефективних педагогічних технологій.

Ключові слова: технологія формування безпечної поведінки, безпека життєдіяльності, метод проектів.

В статье рассмотрены вопросы подготовки будущих учителей технологий к формированию безопасного поведения учащихся. Определены доминирующие проблемы, исследованы особенности структуры и этапы формирования безопасного поведения учащихся. Для реализации данного процесса предложена технология подготовки учителей в процессе изучения курса «Безопасность жизнедеятельности» к формированию безопасного поведения школьников. Дано полное описание метода проекта как одного из эффективных педагогических технологий.

Ключевые слова: технология формирования безопасного поведения, безопасность жизнедеятельности, метод проектов.

The article deals with the preparation of future teachers of technologies to the safe behavior of pupils. The dominating problems, peculiarities of the structure and stages of the safe behavior of pupils. To implement this process offered technology training teachers in the study course «Safety» to the safe behavior of schoolchildren. A complete description of the method of the project as one of the most effective pedagogical techniques is given.

Key words: safe behavior technology, safety of life, the method of projects.

Одним з пріоритетів системи освіти в Україні, згідно із законом України «Про освіту», Національною Доктриною розвитку освіти в Україні, Концепцією виховання дітей і молоді в національній системі освіти та іншими державними нормативними документами, є формування безпечної поведінки підростаючого покоління, навичок дій в небезпечних ситуаціях різного походження, стійких мотивацій на необхідність безпечної життєдіяльності та здорового способу життя.

Провідна роль у вирішенні зазначеної проблеми належить учителю, який усвідомлює необхідність цілеспрямованої діяльності щодо збереження життя й зміцнення здоров'я своїх учнів, спроможний ефективно сприяти формуванню безпечної поведінки підростаючого покоління.

Як озброїти майбутнього фахівця знаннями щодо загальних закономірностей виникнення небезпек, їх властивостей, наслідків їх впливу на організм людини, основ захисту здоров'я та життя людини і середовища її проживання, вміннями, необхідними для розробки та реалізації засобів та заходів здорових і безпечних умов життя і діяльності, бажання і здатності розглядати предмет що вивчається з орієнтацією на школу?

Важливість вказаної проблеми зумовила увагу до неї науковців та педагогів-практиків, що мають безпосереднє відношення до викладання безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах. Заслужують на увагу дослідження, Є. П. Желібо, В. В. Зацарного, В. М. Заплатинського, О. І. Запорожця, В. М. Лапіна, З. М. Яремко та ін. Дидактичні та методичні основи формування безпечної поведінки учнів наведені у працях Л. П. Арістової, Ю. К. Бабанського, В. П. Безпалька, М. А. Данилова, В. І. Лозової, Д. Ф. Ніколенко, П. І. Підкасистого, М. Н. Скаткіна, Т. П. Шамової, І. Ф. Харламова.

Метою статті є аналіз технології підготовки майбутніх вчителів під час вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» до формування безпечної поведінки учнів.

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» є нормативною дисципліною, що включається в навчальні плани як дисципліна обов'язкового вибору. Мета вивчення дисципліни полягає у набутті студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, а також формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку.

Завдання вивчення дисципліни передбачає опанування знаннями, вміннями та навичками вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування

мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийняттого ризику.

Володіючи знаннями, отриманими під час вивчення даної дисципліни, майбутні вчителі в процесі своєї професійної діяльності зможуть не лише сформулювати в учнів навички поведінки в небезпечних ситуаціях, а й спрямувати їх до безпечного життя і діяльності.

У програмних документах, в дослідженнях із проблеми безпеки життєдіяльності людини, широко використовується поняття «безпечна поведінка», що визначається як система дій або вчинків особистості, спрямованих на забезпечення оптимального рівня її захищеності у всіх сферах життєдіяльності, що характеризує загальне ставлення людини як до власної безпеки та життя і здоров'я, так і оточуючих, екологічно безпечного природного середовища [1, с. 7].

Ряд дослідників виокремлює чотири етапи у формуванні безпечної поведінки. Першим етапом формування є ознайомлення дітей із загальними нормами, алгоритмами, правилами безпечної поведінки. Учень має знати як потрібно себе поводити в небезпечних ситуаціях і чому саме так. Другий етап – етап формування ставлень. Вчителю необхідно викликати позитивне ставлення учнів до норм і правил безпечної життєдіяльності, сприяти готовності дитини сприйняти їх як значущі для себе. Третій етап – етап формування поглядів і переконань. Цей етап характеризується сприйняттям і перетворенням норм, правил безпеки, алгоритмів дій в особисте надбання. Четвертий етап передбачає формування спрямованості особистості [2, с. 69].

На основі вищесказаного, можна стверджувати, що формування безпечної поведінки учнів це педагогічний процес, спрямований на поступову побудову системи свідомих дій і вчинків школярів, що забезпечують оптимальний рівень захищеності у всіх сферах життєдіяльності.

Процес формування безпечної поведінки учнів відбувається в послідовності певних етапів:

- на першому етапі вчитель повинен ознайомити учнів з небезпеками, що можуть виникати навколо них та з правилами поведінки у різноманітних небезпечних ситуаціях і що головне – їх попередження;
- наступний етап передбачає оволодіння учнями моделями безпечної поведінки, а саме: визначення небезпеки, аналіз її рівня, прийняття рішення відносно алгоритму дій та свідомі дії для її відвертання або зменшення;
- третій етап являє собою удосконалення та створення моделей поведінки з урахуванням власних фізичних, психологічних можливостей, досвіду, вмінь та можливостей зміни умов життєвого середовища.

Для реалізації даного процесу запропоновано технологію підготовки

вчителів до формування безпечної поведінки учнів. Вона передбачає реалізацію ціле-мотиваційного, змістового, операційно-діяльнісного, контрольно-оцінного та результативного компонентів.

Ціле-мотиваційний компонент передбачає орієнтацію на роль та місце навчальної діяльності в процесі формування безпечної поведінки учнів та проектування цілей та завдань на підготовку майбутніх учителів. Зазначений компонент спонукає студентів до оволодіння знаннями і способами діагностики типу поведінки школяра, стимулює вольові зусилля щодо подолання труднощів, що виникають під час навчання чи практики.

Операційно-діяльнісний компонент визначає й характеризує основні засоби, форми та методи діяльності як викладача, так і студента, спрямовані на більш ефективне досягнення мети та завдань щодо готовності майбутніх учителів до формування безпечної поведінки учнів. Серед них тренінгові ігри, ділові ігри, аналіз та вирішення конкретних ситуацій, розв'язання графічних завдань, завдання дослідницького характеру, проекти тощо [2, с. 59].

Контрольно-оцінний компонент характеризує оцінку, контроль, самооцінку і самоконтроль рівня підготовки студентів до визначеної діяльності з метою їх аналізу та відповідної корекції процесу підготовки учителів до формування безпечної поведінки учнів. Зміст компоненту включає методи оцінки рівня підготовки до навчальної чи позанавчальної роботи з безпеки життєдіяльності, виявлення недоліків підготовки студентів для подальшої корекції (розв'язування педагогічних задач, графічних задач, анкетування, спостереження, бесіди, тестові завдання).

Результативний компонент зумовлюється рівнем сформованості готовності студентів до формування безпечної поведінки учнів, який проявляється через сукупність розглянутих вище компонентів.

Подальше ознайомлення студентів з сучасними технологіями освіти щодо формування безпечної поведінки учнів сприяє становленню їх професійної компетенції.

На думку науковців, однією з ефективних педагогічних технологій є метод проектів. Даний метод являє собою форму навчально-пізнавальної активності учнів, що полягає в мотивованому досягненні свідомо поставленої мети для створення творчих проектів, забезпеченні єдності та наступності всіх аспектів процесу навчання.

Л. В. Тополя характеризує поняття «проект» як прототип, ідеальний образ передбачуваного або можливого об'єкта, стану, у деяких випадках – план, задум якої-небудь дії. Дослідник пояснює проект як об'єднану навчально-пізнавальну творчу діяльність учнів-партнерів, що мають спільну проблему, мету, способи діяльності, узгодженні методи, спрямовані на досягнення загального результату сумісної діяльності [5].

Отже поняття проект можна розглядати у двох значеннях: як результат проектувальної діяльності, і як форма організації спільної

діяльності людей.

Процес створення проекту називається проектування. Технологія проектування передбачає розв'язання учнем чи групою учнів якої-небудь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості.

Метою проектування для вчителя є створення таких умов під час навчального процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня, його продуктивна діяльність.

До організації роботи за проектом висуваються такі вимоги:

1. Проект розробляється за ініціативою вихованців (учнів, слухачів). Тема проекту для всього колективу може бути одна, а шляхи її реалізації у кожній групі – різні. Можливе одночасне виконання вихованцями (учнями, слухачами) різних проектів.

2. Проект є значущим для найближчого опосередкованого оточення вихованців (учнів, слухачів) – батьків, знайомих.

3. Робота за проектом є дослідницькою, моделює роботу в науковій лабораторії чи іншій організації.

4. Проект педагогічно значущий, тобто вихованці (учні, слухачі) здобувають знання, будують стосунки, оволодівають необхідними способами мислення та дії.

5. Проект заздалегідь спланований, сконструйований, але разом з тим допускає гнучкість і зміни в ході виконання.

6. Проект орієнтований на розв'язання конкретної проблеми, його результат цікавить споживача. Мета такого проекту звужена до завдання, що розв'язується.

7. Проект реалістичний, зорієнтований на наявні у шкільному та позашкільному навчальному закладі ресурси або залучені на підставі угоди [3].

Організація учнівських проектів дозволяє в значній мірі урізноманітнити діяльність школярів. Проекти з безпеки життєдіяльності відрізняються насамперед такими якостями:

– тематикою проектів, яка спрямована на виховання в учнів бережливого, дбайливого та усвідомленого ставлення до власного здоров'я як однієї з найвищих людських цінностей; потреби самопізнання та всебічного самовдосконалення; ознайомлення учнів з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах, спрямованими на збереження життя і зміцнення здоров'я; ознайомлення учнів з основними принципами, шляхами й методами та моделями поведінки в небезпечних ситуаціях; навчання учнів методам самозахисту в умовах загрози для життя, методам самооцінки та контролю поведінки; розвиток життєвих навичок учнів, спрямованих на заохочення, дотримання здорового способу життя;

– зростання дружніх, творчих стосунків між учнями школи, які

беруть участь у виконанні спільних проектів, розвиток комунікативних навичок, вміння вирішувати спірні питання, виробляти спільну точку зору;

- можливістю взаємодії в процесі виконання проекту із позашкільними установами, підприємцями, організаціями, встановленню нових ділових контактів, що надає більшу можливість для отримання інформації по тематиці проекту;

- можливість використання проектів різного типу, особливо творчих, пригодницьких, ігрових, рольово-ігрових, спортивних тощо [3].

Для того щоб зацікавити учнів до проектної діяльності майбутньому вчителю необхідні наступні знання та вміння:

- найважливішою умовою участі дітей у виконанні проекту є їх зацікавленість та високий ступінь інтересу;

- значну, майже вирішальну роль відіграє тематика самого проекту, яка повинна обиратися самими дітьми;

- свою роль у проектній діяльності учні вирішують самостійно, без наполягання вчителя;

- кожен учасник проекту повинен чітко знати значущість, корисність та доцільність виконаної роботи;

- розподіл дітей на проектні групи та планове виконання завдань повинно проходити на добровільних засадах, без стороннього натиску дорослих тощо.

Психологічні особливості шкільного віку характеризуються нестійкою емоційною сферою, самоствердженням самостійності й індивідуальності, виникненням складності у взаємовідносинах зі старшими (негативізм, впертість), формуванням самооцінки, характеру, можливістю виникнення акцентуацій характеру і дезадаптивних форм поведінки; формуванням власних поглядів, наявністю високої навіюваності по відношенню до однолітків, появою сексуальних потягів до протилежної статі, формуванням самосвідомості та егоцентричності, виникненням надмірної втомлюваності й імпульсивності, а також схильності до ризику, агресивності як засобів самоствердження. Це визначає необхідність формування безпечної поведінки саме в шкільному віці і ця задача покладена на вчителів, які мають бути підготовленими, щоб методично грамотно та ефективно впровадити міцну систему знань формування безпечної поведінки учнів.

Актуальними напрямками подальшої розробки окреслюваної проблеми є вивчення питання щодо ознайомлення студентів під час вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» з такими поняттями як ігрові технології, гра, ділова гра, дидактична гра тощо, що дозволить виконувати їм практичні завдання, безпосередньо спрямовані на поглиблення навичок використання методичних прийомів щодо формування безпечної поведінки учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок / Г. Богданова // Здоров'я та фізична культура. – 2007. – № 9. – С. 6–7.
2. Горащук В. П. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів / В. П. Горащук // Безпека життєдіяльності. – 2005. – № 5. – С. 58–61.
3. Лебедева Л. Метод проектов в продуктивном обучении / Л. Лебедева, Е. Иванова // Школьные технологии. – 2002. – № 5. – С. 116–120.
4. Попков А. Основы культуры безопасного взаимодействия человека с техногенной средой / А. Попков, А. Просандеев, Є. Королюк // ОБЖ. Основы безопасности жизни. – 2006. – № 4. – С. 24–29.
5. Тополя Л. В. Активні форми навчання у вищій школі / Л. В. Тополя // Didactics of mathematics: Problems and Investigations. – 2006. – № 26. – С. 65–69.